

รัฐศาสตร์ยุคหลัง BEHAVIORALISM

: การปฏิวัติที่ล้มเหลว?

ประวัติของสาขาวิชารัฐศาสตร์ คือประวัติของความพยายามที่จะนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมือง รัฐศาสตร์ในฐานะของสาขาวิชาหนึ่งของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๐ โดยศาสตราจารย์ John W. Burgess และเพื่อนร่วมงานซึ่งประสบผลสำเร็จในการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ที่เป็นสาขาวิชาที่เป็นอิสระ ณ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา แรงผลักดันที่อยู่เบื้องหลังศาสตราจารย์ Burgess ในการก่อตั้งสาขาวิชาใหม่นี้คือความหวังที่จะนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในทางรัฐศาสตร์นั่นเอง กระนั้นก็ตามในยุคแรกนั้นนักรัฐศาสตร์น้อยคนนักที่ให้ความสนใจต่อวิธีการทางรัฐศาสตร์ นอกจาก Burgess เองแล้วยังมีพวก Realists อีกเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่แสดงความเชื่อมั่นในวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น Henry J. Ford, Jesse Macy และ Arthur F. Bently^๑ หลังจากนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ เรายังได้เห็นความพยายามอีกครั้งหนึ่งที่จะนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในทางรัฐศาสตร์ ภายใต้การนำของศาสตราจารย์ Charles Merriam แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “ขบวนการรัฐศาสตร์ยุคใหม่” (The New Politics Movement) ถึงแม้ว่าความพยายามนี้จะล้มเหลวลงอีกเช่นเคย แต่ขบวนการนี้ได้ปูทางให้แก่การมาของ Behavioralism

ยุค Behavioralism ได้เริ่มต้นขึ้นประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และมีอิทธิพลอย่างมากเหนือสาขาวิชารัฐศาสตร์ ในอีก ๑๐ ปีต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงก่อนสงครามเวียดนาม พวก Behavioralists ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสาขาวิชารัฐศาสตร์ ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ถูกนำเข้ามาใช้อย่างกว้างขวาง นักรัฐศาสตร์เริ่มเห็นความสำคัญของการนำเอาความรู้จากสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์อื่น ๆ เข้ามาใช้ประกอบในการวิเคราะห์และศึกษาปัญหาทางการเมือง

๑. อ่าน Albert Somit and Joseph Tunenhaus, *The Development of American Political Science : From Burgess to Behavioralism*, (Boston : Allyn and Bacon, 1967).

นัก Behavioralists ได้เข้าไปมีอิทธิพลเหนือสมาคมรัฐศาสตร์แห่งสหรัฐอเมริกา และสถาบันทางการศึกษาชั้นนำของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แม้กระทั่งในประเทศอังกฤษ ซึ่งแนวทางศึกษาแบบประเพณีนิยม (Political Philosophy และ The "Problem-oriented Approach" ไต่ส่งรากลึก ก็ยังได้รับผลจากอิทธิพลของ Behavioralism.^๒ กระนั้นก็ตามมิได้หมายความว่า นักรัฐศาสตร์ทั้งหมดจะเห็นด้วยกับ Behavioralism ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๖๓ Albert Somit และ Joseph Tanenhaus ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับสถานะของสาขาวิชารัฐศาสตร์ และค้นพบว่า Behavioralism เป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งที่ทำให้ให้นักรัฐศาสตร์อเมริกาแตกแยกออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ^๓

ต่อมา Behavioralism ได้รับการวิจารณ์และต่อต้านจากนักรัฐศาสตร์เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤตของสงครามเวียดนาม การต่อต้านนั้นเป็นทั้งการต่อต้านโดยส่วนตัว และโดยการรวมกลุ่ม เป็นการต่อต้านจากนักรัฐศาสตร์ที่ใช้แนวการศึกษาและอุดมการณ์ต่าง ๆ กัน จนในที่สุดนักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่พากันยอมรับว่ายุค Behavioralism ได้สิ้นสุดลงแล้ว แม้กระทั่ง David Easton นัก Behavioralist คนสำคัญก็จำต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นนับได้ว่าเป็นการปฏิวัติครั้งสำคัญทีเดียว^๔ จุดสำคัญที่นัก Behavioralists ถูกโจมตีได้แก่ความเชื่อที่ว่า นักรัฐศาสตร์ควรวางใจเป็นกลาง ไม่นำเอาความรู้ สึกและค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ ฝ่ายที่ต่อต้านอ้างว่าการแยกค่านิยมออกจากการวิเคราะห์ทางการเมืองเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ Christian Bay กล่าวว่าการกระทำของนัก Behavioralists เป็นการเมืองจอมปลอม (Pseudopolitical) ทั้งนี้เพราะว่ายึดหลักว่าการศึกษารัฐศาสตร์ไม่ควรนำเอาค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้อง เลยทำให้นัก Behavioralist มิได้มีเป้าหมายที่จะปรับปรุงสภาพสังคมใดคั่น^๕

นัก Behavioralists ถูกตำหนิว่า การถือว่าการศึกษาทางรัฐศาสตร์ควรกระทำโดยปลอดจากค่านิยม (Value-Free) ทำให้นัก Behavioralists ยอมรับระบบการเมืองของตนที่เป็นอยู่โดยมิได้ขบ้งใจในความถูกต้องชอบธรรมของมัน และยอมเป็นเครื่องมือรับใช้สถานะคงเดิมและผู้ปกครอง

๒. Social Science Reserch Council, *Research in Political Science*, (London : Heinemann, 1968), pp. 14-39.

๓. Albert Somit and Joseph Tanenhaus, *American Political Science : A Profile of A Discipline*, (New York : Atherton Press, 1964), pp. 20-27.

๔. David Easton, "The New Revolution in Political Science" in Michael Haas and Henry S. Kariel eds., *Approaches to the Study of Political Science*, (Scranton, Pennsylvania : Chandler Publishing Company, 1970), p. 512.

๕. Christian Bay, "The Cheerful Science of Dismal Politics" in Theodore Roszak, ed., *The Dissenting Academy*, (New York : Pantheon Books, 1968), p. 213.

โดยมิได้มีความเข้าใจว่าการกระทำนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่หรือไม่ นักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์เป็นจำนวนไม่น้อยที่รับเป็นที่ปรึกษาของบริษัทเอกชน บ้างก็ทำงานร่วมกับฝ่ายทหาร หรือ ซี.ไอ.เอ. ระหว่างช่วงวิกฤตของสงครามเวียดนามมีนักรัฐศาสตร์น้อยคนนักที่กล้าประท้วงรัฐบาลอเมริกันในการเข้าไปแทรกแซงและประหารชีวิตคนเวียดนาม นักรัฐศาสตร์บางคนรับทำงานวิจัยลับ วิทยานิพนธ์ของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยที่มิชอบบางแห่งก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับความลับ^๕ นอกจากนี้ นัก Behavioralists ยังถูกโจมตีว่า การยึดถือข้อสมมุติที่ว่ารัฐศาสตร์ควรศึกษาโดยปลอดจากค่านิยม ทำให้พวกเขามิได้คำนึงถึงความสำคัญรับตัวก่อนหลังในการค้นคว้าวิจัยในขณะที่โลกกำลังเผชิญกับภัยอันตรายที่ท้าทายต่อการอยู่รอดของมนุษยชาติ รัฐศาสตร์กลับมิได้พร้อมที่จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้น แม้แต่น้อย^๖

การบริหารงานของสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกันก็ถูกตำหนิและได้รับความไม่พอใจจากสมาชิกมากเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารงานของสมาคมถูกโจมตีว่า ไม่เป็นไปตามหลักประชาธิปไตย กรรมการของสมาคมบางคนมีความสัมพันธ์กับ ซี.ไอ.เอ. นอกจากนี้องค์ประกอบทางการเมืองยังมีส่วนในการคัดเลือกบทความลงตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการของสมาคม^๗

ความไม่พอใจดังกล่าวของนักรัฐศาสตร์อเมริกัน ประกอบกับความเป็นอนุรักษนิยมของสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกันได้ระเบิดขึ้น ณ ที่ประชุมประจำปี ค.ศ. ๑๙๖๗ ของสมาคมที่เมืองชิคาโก โดยนักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยพวกซ้ายนิยม และบรรดาผู้ที่มีความไม่พึงพอใจ ในทิศทางและความก้าวหน้าของสาขาวิชารัฐศาสตร์ ได้พากันประท้วงและจัดประชุมกลุ่มของพวกตนขึ้นต่างหากเรียกว่า กลุ่มเพื่อรัฐศาสตร์ใหม่ (the Caucus for a New Political Science ซึ่งต่อไปในบทความนี้จะเรียกแต่เพียงชื่อย่อว่า CNPS) จากการรวมตัวกันโดยมิได้มีการวางแผนมาก่อน ทำให้กลุ่ม CNPS ขาดยุทธวิธีที่มีประสิทธิภาพดีพอ การที่กลุ่ม CNPS พยายามเปิดรับสมาชิกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อหวังผลที่จะเข้าไปมีอิทธิพลเหนือสมาคม ทำให้เป้าหมายและอุดมการณ์ของกลุ่มต้องเปลี่ยนไปในที่สุด ถึงแม้ว่าธรรมเนียมของกลุ่ม CNPS จะระบุว่าเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ

๖. Robert Engler, "Social Science and Social Consciousness : the Shame of the Universities" in Roszak, ed., *The Dissenting Academy*, pp. 182-202.
๗. Peter H. Odegard, *The Alienation of Political Science*, (Kansas : The University of Kansas, Government Research Center, 1967), pp. 7-9.
๘. Alan Wolfe "The Professional Mystique" in Marvin Surkin and Alan Wolfe, eds., *An End to Political Science*, (New York : Basic Books, 1970), pp. 301-302.

ไต่ถามการปฏิวัติทางวิชาการ และการปฏิรูปการบริหารงานของสมาคม ปรากฏว่าในที่สุดกลุ่ม CNPS ได้ละทิ้งเป้าหมายประการแรก หันมาให้ความสำคัญต่อความพยายามที่จะเข้าไปยึดครองอำนาจในการบริหารงานของสมาคมแต่เพียงอย่างเดียว

การทำหายของกลุ่ม CNPS ยังผลให้มีการเปลี่ยนแปลงบางประการในการดำเนินงานของสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกัน สมาคมได้เพิ่มจำนวนคณะกรรมการระดับสูงขึ้นหลายคณะ กรรมการ เช่น คณะกรรมการว่าด้วยสถานะของคณาจารย์ในสาขาอาชีพรัฐศาสตร์ คณะกรรมการว่าด้วยจรรยาบรรณของนักรัฐศาสตร์ และคณะกรรมการว่าด้วยเสรีภาพทางวิชาการเป็นต้น นอกจากนั้น สมาคมยังได้จัดตีพิมพ์วารสาร PS ขึ้นอีกฉบับหนึ่ง เพื่อเป็นเวทีสำหรับให้นักรัฐศาสตร์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๙ เป็นต้นมา กลุ่ม CNPS ได้ส่งบัญชีตัวแทนของพวกตนเข้าชิงตำแหน่งบริหารงานของสมาคม และดูเหมือนว่าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา กลุ่มได้ให้ความสนใจต่อการเลือกตั้งของสมาคมมากกว่าการกระทำในทางสร้างสรรค์ เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการในทางรัฐศาสตร์แต่ประการใด สมาชิกของกลุ่ม CNPS หลายคนประสบกับความผิดหวังและลาออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม Alan Wolfe อดีตสมาชิกผู้หนึ่งกล่าววิจารณ์ว่า ความผิดพลาดพื้นฐานของกลุ่มได้แก่การก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาโดยปราศจากความคิดไตร่ตรองที่ดี เขาเห็นว่าสาขาวิชารัฐศาสตร์ถูกรวบงำโดยพวกอนุรักษนิยม และภายใต้สภาวะเช่นนี้ รัฐศาสตร์ขาดองค์ประกอบอันใดที่สามารถยังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงขึ้นได้

เป็นที่เห็นได้ชัดว่าในที่สุดกลุ่ม CNPS ซึ่งเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงขึ้นในสาขาวิชารัฐศาสตร์ได้ประสบกับความล้มเหลว ประการแรกทีเดียว กลุ่มได้ละเลยต่อเป้าหมายในการปฏิวัติทางวิชาการ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสาขาวิชารัฐศาสตร์ และนอกจากนั้นกลุ่ม CNPS ยังไม่สามารถเข้าไปมีอิทธิพลเหนือการบริหารงานของสมาคมได้ ในความเห็นของผู้เขียนนอกจากความล้มเหลวจะเป็นเพราะความบกพร่องภายในของกลุ่ม CNPS เองแล้ว สาเหตุภายนอกยังมีความสำคัญต่อความล้มเหลวไม่น้อยทีเดียว กล่าวคือ สภาพแวดล้อม หรือสังคมอเมริกันมิได้เอื้ออำนวยและเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงไม่ว่าในทางใดก็ตาม ความราบรื่นและความสำเร็จของประเทศสหรัฐอเมริกาทำให้ประเพณีนิยมและอนุรักษนิยมรวมตัวกันเป็นฐานอันแข็งแกร่ง

๙. Alan Wolfe, "Unthinking about the Thinkable : Reflections on the Failure of the Caucus for a New Political Science", *Politics and Society* I, May 1971.

ของสังคมอเมริกัน คนอเมริกันส่วนใหญ่รวมทั้งนักรัฐศาสตร์เองยังมีศรัทธาในระบบการเมือง และสถาบันที่สำคัญต่าง ๆ ของตน และเชื่อในการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงโดยทันทีทันใด

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาได้มีอิสระอย่างเต็มที่เข้าใ้กันทั่วไป มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาเหล่านี้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาลและฝ่ายนายทุน การศึกษาวิจัยทางวิชาการจำเป็นต้องพึ่งต่อการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลและมูลนิธิเอกชน คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยล้วนประกอบด้วยนักบริหาร นักธุรกิจ นักกฎหมาย และบรรดาผู้มีฐานะในท้องถิ่นนั้น อาจารย์มหาวิทยาลัยและนักศึกษาหลายคนที่ร่วมประท้วงสงครามเวียดนามต่างรัฐสภของการกดขี่ทางวิชาการนั้นเป็นอย่างดี อาจารย์บางคนถูกให้ออกจากมหาวิทยาลัย นักศึกษาซึ่งได้รับทุนช่วยสอนหรือทำวิจัยถูกตัดทุน ส่วนผู้ที่เรียนสำเร็จแล้วถูกปฏิเสธไม่รับเข้าทำงาน^{๑๐} จากการที่นักศึกษาจำนวนไม่น้อยได้ออกจากมหาวิทยาลัยโดยสิ้นเชิง และเข้าร่วมขบวนการซ้ายใหม่ และประสบการณ์ของการจัดตั้ง “teach-ins” และ “free-universities” ล้วนเป็นตัวอย่างอันดีของความเป็นอนูรักษานิยมของสถาบันการศึกษาในสหรัฐอเมริกา

กลุ่ม CNPS เป็นเพียงส่วนหนึ่งของนักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น นักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism ประกอบด้วยนักรัฐศาสตร์ต่างวัย ต่างแนวทางการศึกษา และอุดมการณ์ต่างกัน จุดมุ่งหมายร่วมกันของพวกเขาคือการไม่เห็นด้วยกับ Behavioralism ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเช่นกัน พวกเขาต่างต้องการให้รัฐศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีมนุษยธรรม และเป็นประโยชน์ต่อสังคม นักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism มิใช่พวกที่เป็นปฏิริยาต่อต้านการนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในทางรัฐศาสตร์ พวกเขาเป็นพวกที่มองไปข้างหน้า

หากเราอนุมานว่า Behavioralism เป็น Paradigm^{๑๑} ของสาขาวิชารัฐศาสตร์ ยุคก่อนสงครามเวียดนาม ปฏิริยาของพวกนักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism ยังมีอาจถือได้ว่าเป็น paradigm ใหม่ของรัฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้ทำการสำรวจทัศนคติของนักรัฐศาสตร์

๑๐. อ่าน Michael Parenti, “Repression in Academia : A Report from the Field”, *Politics and Society* I, August 1971.

๑๑. ตามคำนิยามของ Thomas S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, (Chicago : The University of Chicago Press, 1973).

๑๗๖ คน ทางแถบเทือกเขาภาคตะวันตก พวกเขาค้นพบว่านักรัฐศาสตร์ส่วนใหม่ยังคงเลื่อมใสใน Behavioralism อยู่^{๑๒} รัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism เป็นเพียงช่วงวิกฤตของการเปลี่ยนแปลงจาก paradigm เดิมไปสู่ paradigm ใหม่ เป็นช่วงเวลาซึ่งนักรัฐศาสตร์จำนวนมากบนทุกที่เริ่มเสื่อมศรัทธา และสงสัยในความถูกต้องของ paradigm เดิม ในขณะที่นักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งยังคงยึดมั่นอยู่ใน paradigm เดิม แต่นักรัฐศาสตร์กลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะนักรัฐศาสตร์รุ่นใหม่ซึ่งยังมีได้ตั้งหัวเชื้อใน paradigm เดิมมากเกินไป พยายามแสวงหา paradigm ใหม่ ปัจจุบันเราจะเห็นว่า มีผู้เสนอแนวทางศึกษาใหม่ ๆ เข้าแข่งขันชิงความเป็น paradigm ของรัฐศาสตร์ยุคหลัง behavioralism แนวทางศึกษาใหม่ ๆ ดังกล่าวนี้ได้แก่ Multi-methodologism^{๑๓} Existential Phenomenologism,^{๑๔} Marxist Methodology,^{๑๕} และ Behaviorism^{๑๖} เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการปฏิบัติของกลุ่ม CNPS จะล้มเหลวลง และนักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism ยังมิได้ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่การต่อสู้ของกลุ่ม CNPS และข้อขัดแย้งระหว่างพวก Behavioralists และพวกนักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องที่สำคัญอย่างหนึ่งของนักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์โดยทั่วไป นั่นคือรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังอยู่ห่างไกลจากการเป็นศาสตร์เพื่อประโยชน์ของมวลชนโดยทั่วไป นักรัฐศาสตร์ยุคหลัง Behavioralism ดูเหมือนว่าจะพอมองเห็นข้อบกพร่องนี้ แต่ก็ยังมีได้ลงมือทำอะไรอย่างจริงจังเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว รัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์จะยังไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อความก้าวหน้าและความเจริญของมนุษยชาติโดยส่วนรวม ตราบใดที่นักรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังยอมเป็นเครื่องมือหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนกลุ่มน้อยที่กุมอำนาจทางการเมืองอยู่ ความรู้ลักษณะนิยมและเส้นกัน

๑๒. Kendall L. Baker, Sami G. Hajjar and Alan Evan Schenker, "A Note on Behavioralists and Post-Behavioralists in Contemporary Political Science", *PS* V, Summer 1972, pp. 271-237.
๑๓. Michael Haas and Theodore L. Becker, "The Behavioral Revolution and After" in Haas and Kariel, eds., *Approaches to the Study of Political Science*, pp. 479-510.
๑๔. Marvin Surkin, "Sense and Non-sense in Politics" in Surkin and Wolfe, eds., *An End to Political Science*, pp. 13-33.
๑๕. Bertell Ollman, "Marxism and Political Science : Prolegomenon to Debate on Marx's Method," *Politics and Society III*. Summer 1974, pp. 491-510.
๑๖. B.F. Skinner, *Beyond Freedom and Dignity*, (New York : Bantam Books, 1971) and *About Behaviorism*, (New York : Alfred A. Knopf, 1974).

พรมแดนระหว่างประเทศยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความร่วมมือระหว่างนักรัฐศาสตร์และนักสังคม-
ศาสตร์นานาชาติ ความล้มเหลวที่สำคัญของนักรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์มิใช่การที่ไม่สามารถ
ทำรัฐศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ให้เป็นวิทยาศาสตร์ ความล้มเหลวของนักรัฐศาสตร์และนัก
สังคมศาสตร์ที่แท้จริงคือความไม่สามารถปลดแอกตนเองออกมาเพื่อสร้างประโยชน์ที่แท้จริงต่อ
มวลชน.

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ
คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

วารสารธรรมศาสตร์ขอขอบคุณ

จตุรัส

หนังสือข่าวกรองประจำสัปดาห์ วางตลาดทุกวันอังคาร
พันศักดิ์ วิญญรัตน์ เป็นบรรณาธิการบริหาร

อาจารย์สาร

นิตยสารทางการศึกษาของมูลนิธิโกมล คีมทอง วางตลาดทุกสามเดือน

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ